

symbolen of te ontmaskeren ‘fantasmata’ noemt, alsof het – per definitie – om een verminderde werkelijkheid zou gaan. De auteur onderstreept daartegenover dat het symbolische, trouw aan de oorspronkelijke betekenis van het woord, het werkelijkheidsverbindende bij uitstek is en dat het ‘symbolische’ bijgevolg, het negatieve aspect van alle kritiek overschrijdend, de mens in zijn existentie oriënteert, dus vervullend kan zijn, iets wat kritiek alleen niet kan bieden. Er is een smaak voor het allegoriseren, het op een andere manier vertellen, die we eigenlijk nooit mogen verwaarlozen en niet van tafel mogen vegen omwille van de zogenaamde exacte cognitieve methodes.

In een appendix geeft Koo van der Wal een illustratie van een denken en leven vanuit een ideële inspiratie. In een samenvatting van een voorbeeldige, maar helaas bijzonder kwetsbare levenswijsheid van de Sioux-Lakota Indianen, licht hij toe hoe in het dagelijks leven een geïntegreerde religieuze verering van het andere via de daarbij horende rituelen de menselijke eigenmachtigheid en drang naar individualisme overschrijdt. Het zou gaan om een levenswijze die een gemeenschap op het oog heeft zonder hongerenden en oververzadigden, zonder kruiperijen of hoogmoedigen, zonder gevangenen, rechters, armenhuizen, bordelen of weeshuizen (209).

Tenslotte nog een attendering: ‘Filosofie en Mystiek’ is het recente themanummer van *Filosofie*-tijdschrift 31–3 (mei-juni 2021) met bijdragen van Peter de Wind, Koo van der Wal, Jos Huls, Marc De Kesel, Michel Dijkstra en Jan C. Klok.

Jacques De Visscher

* * *

MAAR GODEN ZIJN NOG GEEN STERREN

Wim Jurg, *Onder dezelfde sterren. De laatste heidense senator en zijn christelijke vrienden*, Eindhoven, Damon, 2020, 216 p., €24.90, ISBN 9789463402842

Dit boek wordt best gelezen als vervolg op *De vierde eeuw of hoe het christendom staatsgodsdienst werd* (Damon, 2011). Daarin was reeds sprake van de adellijke politicus Symmachus, bisschop Ambrosius en keizer Theodosius I de Grote. Hier wordt de interactie tussen deze figuren als het ware uitvergroot. Deze interactie wordt ingebed in een rijkelijke omschrijving van de westerse cultuur – de Byzantijnse inbegrepen – tijdens het laatste kwartaal van de vijfde eeuw (na Christus, natuurlijk).

Het is niet eenvoudig om een politiek, historisch en theologisch verhoog te vlechten tot een boeiend narratief, maar daarin slaagt de auteur wonderwel. De tekst blijft altijd academisch genoeg om nergens te vervallen tot het niveau van een historisch romannetje, maar tegelijk literair genoeg om niet tussen de gortdrome traktaten terecht te komen.

Om voornoemde vervlechting in het gareel te houden, deelt de auteur zijn hoofdstukken thematisch of episodisch in. Dat werkt goed omdat op die manier het boek bestaat uit een logische aaneenschakeling van afgeronde fragmenten van een grote en toch wel complexe puzzel.

Noch geschiedenis, noch politiek, noch theologie zijn positieve wetenschappen. Het gaat daar dan ook grotendeels om een verstaan, een interpreteren. Het siert de auteur dat hij die plaatsen waar geen eensluidendheid of overtuigende bronnen bestaan, ook eerlijkheidshalve aangeeft. Dat doet geenszins af aan de geloofwaardigheid van zijn verhaal, integendeel.

Rode draad doorheen het boek blijft de verhouding of spanning tussen de (nieuwe) christenen en de (oude, Romeinse) heidenen. Theodosius kon een verregaande kerstening doordruwen door eerst de meningsverschillen onder de christenen 'op te lossen' en daarna de oude religies af te schaffen. Symmachus verkondigde een 'moderne' oecumenedachte door te stellen dat we allemaal naar dezelfde sterren kijken en dat het bijgevolg weinig uitmaakt langs welke weg we de waarheid zoeken. Theologisch lijkt me dit heel dunnetjes, maar qua *Realpolitik* kan dat natuurlijk tellen.

Het boek eindigt met een treffende schets van de lotgevallen van en binnen het Romeinse Rijk in de vijfde eeuw, uiteraard gevolgd door een verslag van het einde van de keizer, de bisschop en de senator.

Het verdient aanbeveling om bij lezing een schema bij te houden van de politieke, militaire en kerkelijke functionarissen en dynastieën en hun onderlinge verhoudingen. Nogal wat namen passeren de revue, wat overigens alleen maar de volledigheid van het werk beaamt. Wie zich de moeite getroost om alle spelers mee te nemen en te volgen, krijgt een levendig en behoorlijk spannend verhaal met bovenop de verzekering van historische accuratesse.

Erik Meganck